

SPONSORI AI MUZEULUI BRUKENTHAL 1939–1940, ani de profunde modificări la Palat

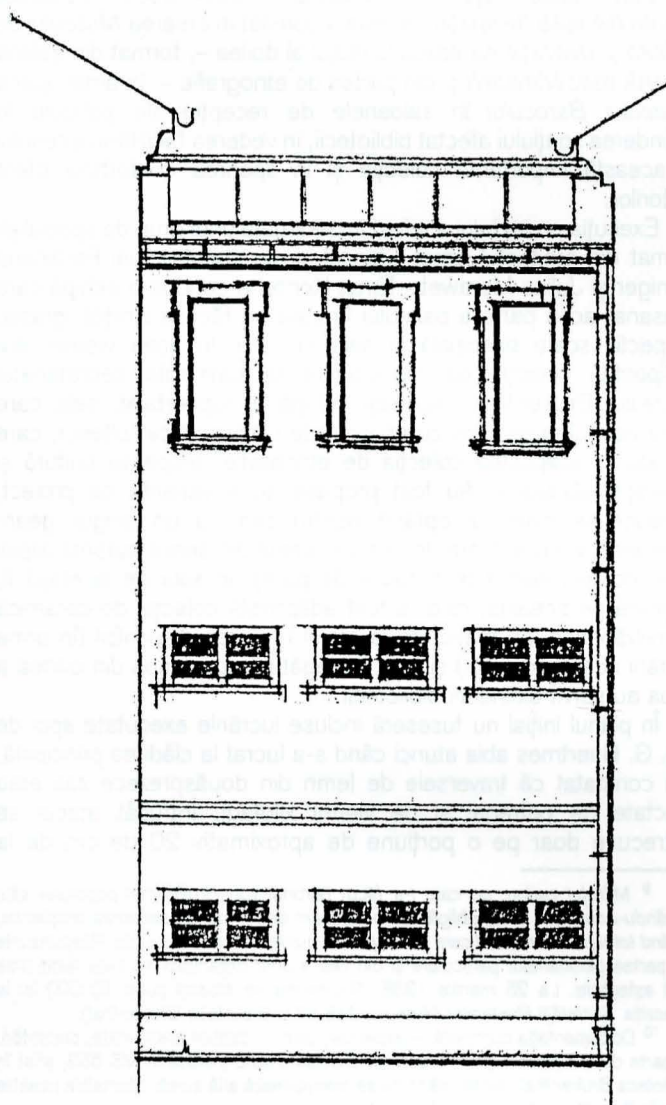
GUDRUN LIANE ITTU

În vederea păstrării integrității averii și colecțiilor sale, baronul Samuel von Brukenthal a ales – în absența unui moștenitor direct – pentru redactarea testamentului o formă legală neuzitată până atunci în Transilvania, numită *fidei commiss*.

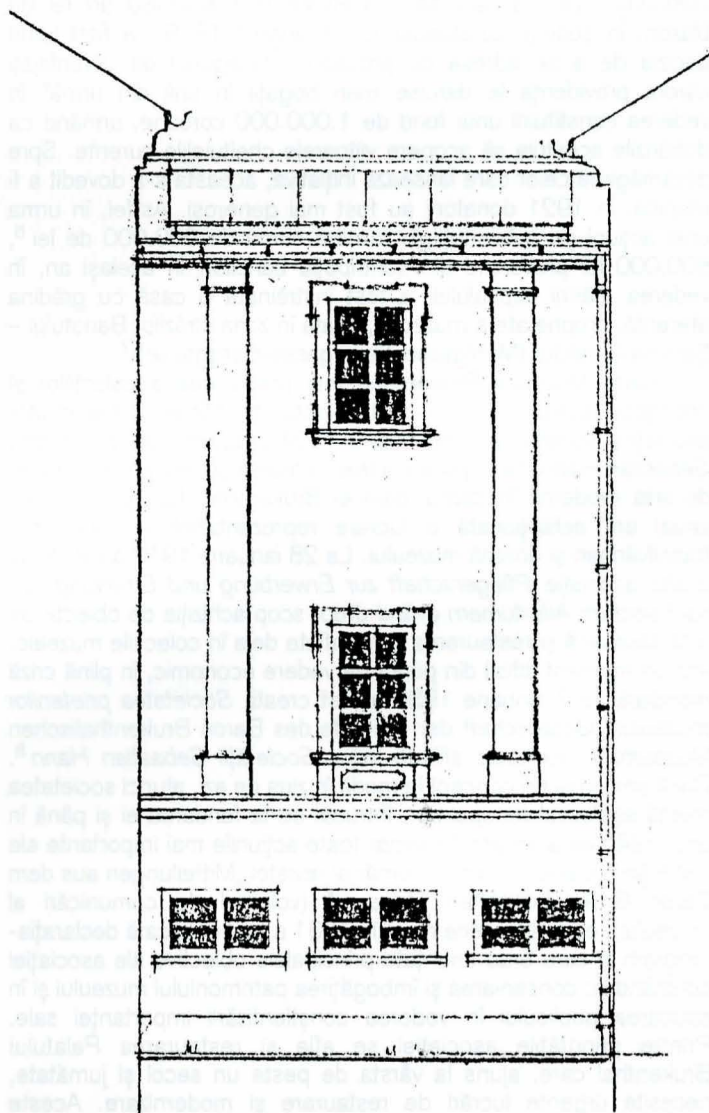
În conformitate cu această formă juridică, colecțiile nu puteau fi dezmembrate, ci doar transmise din generație în generație (excepție făcând urmașii nepotului său Michael von Brukenthal, exclus de la moștenire) unui singur moștenitor universal¹, iar la moartea ultimului vlăstar masculin urmau să treacă în posesia gimnaziului evanghelic, respectiv a bisericii evanghelice din Sibiu. În testament se prevedea de asemenea constituirea unui capital de 36000 de florini (destul de însemnat dacă avem în vedere că

salariul de guvernator al baronului a fost de 18000 de fl., iar pensia de 4000), capital ce trebuia să rezulte din vânzarea produselor de pe moșiile sale, cât și a unor obiecte de care se puteau dispensa urmașii. Suma era prevăzută pentru extinderea bibliotecii – căreia trebuia să i se aloce 800 de fl. anual – pentru întreținerea palatului, a celorlalte colecții și pentru plata personalului muzeului. Capitalul s-a constituit anevoie² și a cunoscut o devalorizare substanțială în 1811, în urma *Devaluations-Patent*³ consecință a pierderilor produse Imperiului Habsburgic de războaiele napoleoniene.

Conducerea muzeului a fost exercitată dintru început de un curatoriu, numit de biserică, dar familia baronială avea drept de veto în toate acțiunile pe care acest organism dorea să le

VARIANTE 1:100

VARIANTE 1:100

Planșa I

¹ Moștenitorul universal, desemnat de baronul Samuel von Brukenthal la 3 ianuarie 1802, data redactării testamentului acestuia, a fost minorul Johann Michael Joseph, primul născut al nepotului său, baronul Karl von Brukenthal. În caz de stingere a liniei lui Karl, ar fi urmat cea a nepotului Samuel von Brukenthal, apoi cea a nepotului Martin von Brukenthal și, în cele din urmă, cea a ultimului nepot, Johann Michael Soterius von Sachsenheim. După stingerea ultimului urmaș masculin al celei din urmă linii, proprietatea Brukenthal urma a fi preluată de gimnaziul evanghelic.

² Din procesele verbale ale consistoriului, însărcinat cu coordonarea și supravegherea activității Muzeului Brukenthal, aflăm că în 7 martie 1809 capitalul încă nu fusese constituit în întregime. (MS 364, Biblioteca Brukenthal).

³ Într-o scrisoare adresată de secretarul aulic, Joseph von Brukenthal, la 21 decembrie 1815, consistoriului, moștenitorul universal, vorbește despre diminuarea capitalului fundației în urma devalorizării. Dobânda celor 10.000 de florini depuși la o bancă din Viena a fost diminuată de la 5 la 2,5%, iar un capital de 28.000 de fl. depus în altă parte a suferit o diminuare la 21 850 fl. (MS 364, Biblioteca Brukenthal).

întreprindă. Abia după moartea baronului Hermann von Brukenthal, ultimul reprezentant al familiei, survenită în 1872, curatorul a devenit singurul organ de decizie în privința muzeului. Penultimul baron von Brukenthal, Joseph incluseră la 1854 în *fidei commiss* și palatul din Piața Mare. Întreținerea unei asemenea moșteniri era foarte costisitoare, astfel că instituția era nevoită să funcționeze cu un număr redus de personal, îndeobște cu un custode și un custode adjunct, la care se adăuga un om de serviciu. Permanentă insuficiență de fonduri a fost și cauza absenței unei politici coerente de achiziții.

La sfârșitul secolului trecut și începutul secolului nostru, după ce reputați istorici de artă, Theodor von Frimmel, Abraham Bredius, Cornelis Hofstede de Groot și Karl Voll vizitaseră Muzeul Brukenthal apreciind valoarea pinacotecii, cea mai mare parte a tablourilor deteriorate a fost restaurată la Viena, fapt ce, firește, a însemnat un substanțial efort material pentru muzeu.

Începând cu 1907⁴, pentru a pune capăt lipsei endemice de fonduri, custozii împreună cu instituția curatorială au lansat o adevărată campanie pe care astăzi am numit-o de *fund raising*. Se apela, așa cum reiese din adnotările custozilor în registrele contabile, la instituțiile bancare germane, încercându-se totodată o sensibilizare a lor, prin folosirea argumentului apartenenței la comunitate pentru care Muzeul Brukenthal devenise un fel de blazon. În ședința curatorului din 4 august 1919⁵ a fost luată decizia de a se adresa cu precădere categoriei de „avantajați cărora providența le dăruise mari bogății în anii din urmă” în vederea constituirii unui fond de 1.000.000 coroane, urmând ca dobânzile acestuia să acopere viitoarele cheltuielile curente. Spre dezamăgirea celor care lansează inițiativa, aceasta s-a dovedit a fi utopică. În 1921 donatorii au fost mai generoși. Astfel, în urma unei acțiuni de subscripții, a rezultat suma de 900.000 de lei⁶, 600.000 lei provenind din contribuția băncilor. În același an, în vederea măririi capitalului, a fost înstrăinată o casă cu grădina aferentă, proprietate a muzeului, aflată în zona străzilor Banatului – Șaguna-Dealului (Mühlgasse-Seilergasse-Berggasse)⁷.

Soarta Muzeului Brukenthal, mai precis cea a colecțiilor și îmbogățirii acestora a constituit obiectul de interes a mai multor asociații și societăți sibiene. În anul 1904 a fost fondată *Societatea Sebastian Hann*, care, printră altele, urmărea și crearea unei galerii de artă modernă în cadrul galeriei Brukenthal, fapt pentru care anual era achiziționată o lucrare reprezentativă a unui artist transilvănean și donată muzeului. La 28 ianuarie 1918 a luat ființă o altă asociație *Pflegerschaft zur Erwerbung und Erhaltung von sächsischen Altertümern* având drept scop achiziția de obiecte de artă săsească și restaurarea celor aflate deja în colecțiile muzeale. Într-un moment dificil din punct de vedere economic, în plină criză mondială, la 7 ianuarie 1930 a fost creată *Societatea prietenilor muzeului* („Gesellschaft der Freunde des Baron Brukenthalischen Museums”), societate afiliată inițial *Societății Sebastian Hann*⁸. Dacă am folosi un concept la modă în ziua de azi, atunci societatea merită apelativul de *sponsor*, întrucât de la fondarea ei și până în anul 1946 ea a sprijinit financiar toate acțiunile mai importante ale instituției sibiene. În primul număr al revistei „Mitteilungen aus dem Baron Brukenthalischen Museum” (volumul de comunicări al muzeului), editată în serie nouă în 1931 a fost publicată declarația-program în care erau enunțate principalele obiective ale asociației constând în: conservarea și îmbogățirea patrimoniului muzeului și în educarea publicului în vederea conștientizării importanței sale. Printre prioritățile asociației se afla și restaurarea Palatului Brukenthal care, ajuns la vârsta de peste un secol și jumătate, necesita urgente lucrări de restaurare și modernizare. Aceste lucrări demaraseră în 1928 înainte de crearea societății și au continuat, cu pași lenți, până în anul 1937 rezolvându-se însă numai probleme de maximă urgență. În octombrie 1935 a fost lansat un apel al comitetului de conducere al *Societății Prietenilor Muzeului* către locuitorii Sibiului (și nu numai), apel repetat în martie 1936 (textul apelului este identic) prin care se cerea sprijinul populației pentru remedierea unei situații dificile și totodată foarte

costisitoare. Fuseseră descoperite grave avarii la traversele din lemn care susțineau plafoanele, astfel încât o parte a muzeului a trebuit să fie închisă. Textul a încercat să acționeze asupra conștiinței aceloră căroră se adresa, producând o reacție de prestigiu și totodată un răspuns patriotic⁹. La 3 iunie 1938, directorul muzeului, Rudolf Spek, a trimis un memoriu presbiterului evanghelic, încercând să convingă *forul tutelar* nu numai de obligativitatea demarării lucrărilor de restaurare dar și de necesitatea regândirii modului de valorificare a patrimoniului, aceasta putându-se realiza numai prin crearea de noi spații de expunere și prin amenajarea de depozite corespunzătoare. În viziunea directorului, o atenție deosebită trebuia acordată nu numai artei populare, ci mai ales civilizației urbane a epocii lui Brukenthal, transformând sălile de recepție ale palatului în primul *muzeu al barocului* din țară.

Urmare a apelurilor repetate lansate de *Prietenii*, muzeul a intrat în posesia unor sume însemnate, iar în anii 1939/40, mai precis în perioada 2 mai 1939 și mijlocul lunii mai 1940 au fost efectuate lucrări de restaurare, renovare și modernizare¹⁰ de o anvergură și cu un efort financiar¹¹ fără precedent. Prin intermediul acestor lucrări s-a dorit pe lângă înlăturarea avariilor, desăvârșirea noului concept muzeal – așa cum îl elaborase Rudolf Spek – irealizabil înainte din lipsă de spațiu. Acesta a constatat în crearea *Muzeului de cultură și civilizație săsească* la etajul al doilea –, format din galeria de artă transilvăneană și din partea de etnografie –, în amenajarea *Muzeului Barocului* în saloanele de recepție ale palatului în extinderea spațiului afectat bibliotecii, în vederea facilitării accesului la această importantă colecție și în sporirea confortului oferit cititorilor.

Execuția proiectului a fost încredințată unui grup de specialiști format din arhitectul Ernst Stenzel și din constructorii Ferdinand Königer și Julius Morawetz. Ernst Kenzel a condus o echipă care a asanat acea parte a palatului în care se făcuse simțită igrasia, respectiv scara principală și sala în care, în acea vreme, era adăpostită colecția de manuscrise (actualmente secretariatul Muzeului Brukenthal). Aceeași echipă a supraetajat, sala care una palatul propriu-zis cu un corp de clădire ridicat ulterior, care pe atunci adăpostea colecția de etnografie, respectiv cultură și civilizație săsească. Au fost propuse două variante de proiect, conducerea muzeului optând pentru cea cu un singur geam (imaginea actuală diferă de cea din planul din anexă datorită alipirii unei încăperi destinate corpului de pază). În sala de la etajul II, obținută pe această, cale, a fost adăpostită colecția de ceramică transilvăneană iar spațiul de la etajul I, rămas disponibil (în urma mutării acestei colecții) și sala de legătură spre aripa din curtea a doua au servit extinderii bibliotecii.

În planul inițial nu fuseseră incluse lucrările executate apoi de ing. G. Buertmes abia atunci când s-a lucrat la clădirea principală, s-a constatat că traversele de lemn din douăsprezece săli erau afectate de putregai și de viermi xilofagi. Întrucât atacul se petrecuse doar pe o porțiune de aproximativ 20 de cm de la

⁹ *Mărețul cadou, pe care l-a făcut baronul von Brukenthal poporului său, donându-i colecțiile sale, obligă! Să ne arătăm demni de o asemenea moștenire, făcând totul pentru muzeul care astăzi poartă numele fondatorului său.* Răspunsurile din partea persoanelor particulare și din cea a unor organizații nu s-au lăsat prea mult așteptate. La 25 martie 1938, *Societatea de Muzică* pune 10 000 lei la dispoziția *Societății Prietenilor Muzeului* (MS 571, Biblioteca Brukenthal).

¹⁰ Documentația completă, – expertize, planuri, costuri preestimate, decontări, rapoarte de activitate – privind lucrările efectuate este inclusă în MS 559, aflat în Biblioteca Brukenthal. Astfel, când nu se menționează altă sursă, afirmațiile noastre se referă la informații cuprinse în acest dosar.

¹¹ Între 1930 și 1933 conform actelor păstrate în MS 502 din Biblioteca Brukenthal, balanța de venituri și cheltuieli a muzeului era următoarea:

1930	venituri 612434 lei	cheltuieli 607058 lei
1931	venituri 365676 lei	cheltuieli 365456 lei
1932	venituri 263385 lei	cheltuieli 260863 lei
1933	venituri 190632 lei	cheltuieli 168441 lei

iar pentru lucrările din 1939/40 s-au cheltuit 1 130 000 lei, bani proveniți din următoarele surse:

– din partea <i>Societății Prietenilor Muzeului</i>	998 912 lei
– donație din partea Casei Școalelor	20 000 lei
– subscripție inițiată de directorul Muzeului Brukenthal Dr. Rudolf Spek	83 200 lei
– dobândă din capitalul muzeului	2 470 lei
– împrumut din partea Dr. Julius Bielz	25 000 lei

⁴ *Geschäftsprotokoll des Kustos*, MS 74, Biblioteca Brukenthal, însemnare din 19 februarie 1907.

⁵ *Geschäftsprotokoll des Kustos*, MS 75, Biblioteca Brukenthal.

⁶ *Ibid.*, însemnare din 1 decembrie 1921.

⁷ *Ibid.*, însemnare din 21 decembrie 1921.

⁸ MS. 253, Biblioteca Brukenthal.

perete, iar mijloacele muzeului nu permiteau înlocuirea totală a plafoanelor tradiționale cu altele din fier-beton, a fost găsit un procedeu ingenios de înlocuire a părților contaminate și de întărire prin intermediul unor traverse metalice. Fierul-beton fusese folosit deja în 1929 și în 1936, când au fost înlocuite plafoanele aripii ce închid prima curte a palatului ¹².

Pe lângă aceste lucrări de mare anvergură au fost executate multe altele, și ele de mare importanță în realizarea proiectului: canalizare a primei curți, introducerea apei curente în corpul ce închide această curte, pavarea ei și amenajarea celei de-a doua, înlocuirea tuturor scocurilor și repararea hornurilor, înlocuirea unor uși deteriorate.

De mare interes a fost și schimbarea esteticii fațadei palatului, care a fost zugrăvită, ferestrele vopsite iar lanternele portalului conectate la rețeaua electrică. În atenția conducerii muzeului a stat

și sporirea gradului de confort al sălilor aparținând bibliotecii unde s-a zugrăvit, s-a vopsit, s-a achiziționat mobilier nou și modern, tot atunci fiind montate și sobe de teracotă. Amenajarea *Muzeului Barocului* necesita de asemenea lucrări speciale constând în: restaurarea picturii murale din jurul sobelor, restaurarea frescei din sala Hercules, restaurarea tapetului de mătase din *saloanele roșii*, restaurarea stucaturii, restaurarea mobilei stil – lucrări executate sub stricta supraveghere a directorului Rudolf Spek care vedea în această acțiune revitalizarea spiritului întreprinzător al fondatorului muzeului.

Amenajările au cuprins de asemenea podul și subsolul, acesta din urmă, spre a servi drept adăpost antiaerian.

Lucrările din anii 1939/40 ca și cele premergătoare lor rămân exemplare pentru ilustrarea generozității și spiritului de sacrificiu a unei comunități care a știut să-și cinstească o moștenire prețioasă.

¹² Cf. *Rechenschaftsbericht* (Dare de seamă) a directorului Rudolf Spek, din 16 mai 1940, p. 4, (MS Nr. 55, Muzeul Brukenthal).